

NOVES REFERÈNCIES MINERES A LA PLANA BAIXA

Hèctor Cardona i del Alar
Espeleo Club La Vall d'Uixó

Encara que l'espeleologia se centra en l'estudi de les cavitats naturals, no deixen de tenir interès les cavitats construïdes per l'home, normalment amb poc d'interès esportiu, però sempre amb interès cultural pels minerals que contenen i gran valor etnològic, ja que fa trenta-cinc anys que no n'hi ha cap activa a tot el País Valencià, arribant les més antigues a formar part del nostre patrimoni arqueològic industrial. També són interessants perquè moltes tenen trams naturals aprofitats pels miners i a més, passats els anys, les cavitats artificials comencen a naturalitzar-se amb l'aparició de formacions calcàries i l'ocupació per l'espeleofauna.

A aquest treball tractarem solament les referències que hem trobat sobre mines a la Plana Baixa. Les dades presentades han sigut extretes majoritàriament de l'obra "*Minerales de la Comunidad Valenciana*" de **Juan Miguel Casanova Honrrubia** i **Manuel Canseco Caballé**, editada per la CAM el 2002.

L'Espeleo Club Castelló, editor de la present revista, gestiona un Catàleg de Cavitats de la Província de Castelló al qual apareixen moltes mines citades i amb abundant informació de

Mina de Penyacreus (La Vall d'Uixó).

moltes d'elles. Al present article solament citarem aquelles no presents al Catàleg o aquelles sobre les quals puguem afegir informació nova.

Noves mines a la Plana Baixa per Terme Municipal:

Calera del Tio Uiso (La Vall d'Uixó).

Almenara:

-**Mina Borja₁**: per a l'extracció de *galena*, *sulfur de plom (PbS)*, en un lloc indeterminat del terme d'Almenara. Data dels anys '40 del segle XIX.

Les Alqueries:

-**La Mina₂**: referència toponímica. És una partida al sud-oest del casc urbà.

Artana:

-**Mina Agregada₃**: mina de *cinabri*, *sulfur de mercuri (HgS)*, denunciada (es dir, comunicada a les autoritats l'existència del jaciment per que es reserve la seua explotació al descobridor) entre el 1844 i 45. El 1849 ja estava inactiva.

-**Mina de Barita**: ja consta al Catàleg. La barita és òxid de bari (BaO), però aquest mineral no s'ha trobat a les nostres terres. Deu tractar-se d'una mina de *baritina*, *sulfat de bari (BaSO₄)*, que antigament s'anomenava "sulfat de barita" i popularment "barita".

Betxí:

-**Mina San Lorenzo**₃: es denuncià entre el 1844 i el 45 com a mina de *cinabri* i ja no tenia activitat el 1849. Ja està citada al Catàleg de Cavitats amb el nom de **Mina de la Sultana**.

-**Mina Descuido**₃: també es denuncià entre el 1844 i el 45 com a mina de *cinabri* i ja no tenia activitat el 1849. Podria tractar-se de les Mines del Solaig, encara que no es pot assegurar.

-**Mines del Solaig o de Cinabri**: es troben al sud del terme, al cara-sol de la muntanya homònima, situades a les següents coordenades UTM: 30S 0738695 / 4421397 i consisteixen en una gran trinxera acabada en un pou colmatat i una curta galeria lateral. A poca distància hi han dues galeries de poca longitud situades a dreta i esquerra de la trinxera. Ja estan citades al Catàleg de Cavitats però sense localitzar.

Eslida:

-**Mines Amàlia i Rosario**₃: denunciades per a l'extracció de *cinabri* entre el 1844 i el 45, però ja inactives el 1849.

-**Mina Cristóbal**₃: es tracta d'una altra explotació de *cinabri* de l'últim quart del segle XIX.

-**Mines Inmaculada, Segunda Inmaculada i Ampliación Segunda Inmaculada**₄: es va extreure *hematites* entre el 1956 i 60. Estan situades a la Muntanya de Penyarroja, al nordoest del poble i prop del terme d'Aín.

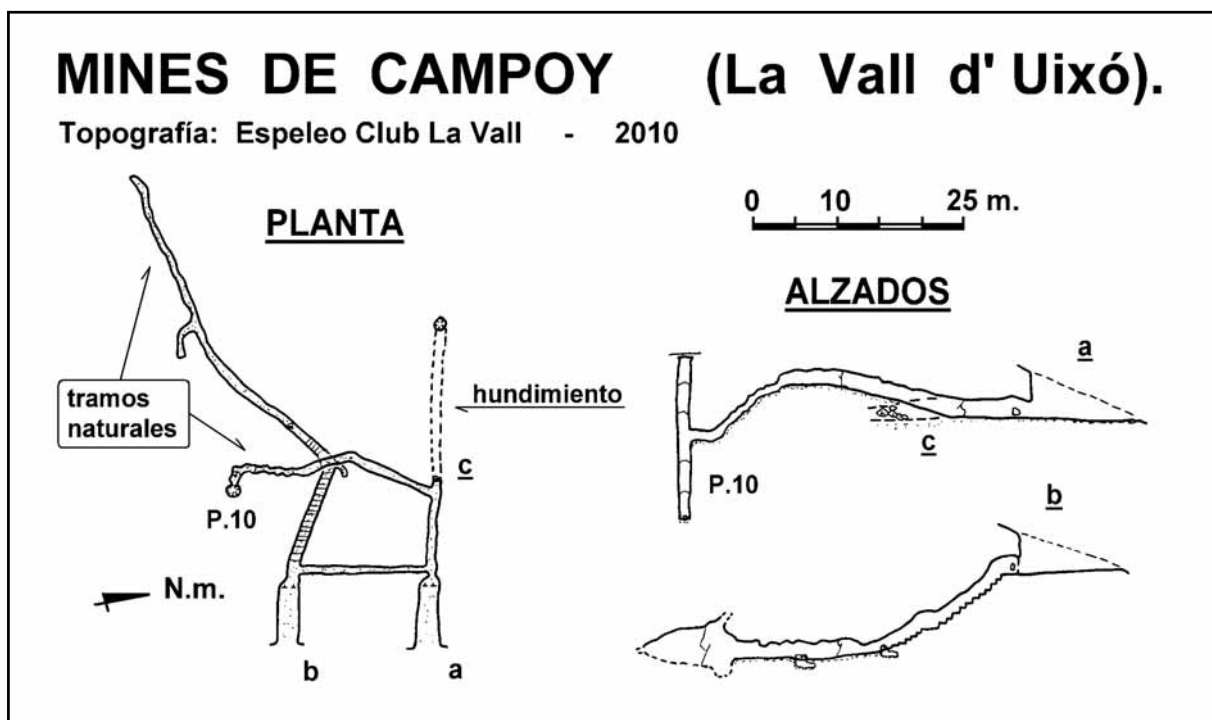
-**Mines Única, Esperança, Pasquala i Teresa**₅: mines d'*asbolana* situades al Barranc de Castro i denunciades entre el 1844 i 45 (el 1841 es denunciaren a Eslida onze mines d'*asbolana* i el 1844-45 deu més). L'*asbolana* és un mineral ric en *Cobalt*, que s'aprofitava barrinant el rodeno on apareix, partint-lo després amb maça i raspant les lloses on forma crostes.

Aquestes mines eren menudes i les treballaven llauradors a temps parcial, per tant no ens han deixat grans cavitats. Amb l'*asbolana* de la Serra d'Espadà es feia el blau típic de la ceràmica d'Onda, Ribesalbes, L'Alcora i fins i tot arribava a Manises. Cavanilles ja cita aquest tipus de mines al segle XVI-XVII.

Fondeguilla:

-**Mina La Alemana**₆: també era de *mercuri*, estava situada a la partida del Forcall i va ser denunciada entre el 1844 i el 45.

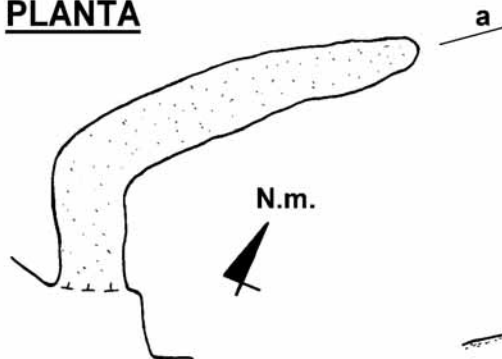
-**Mines Media Luna, Bucoi i Caridad**₃: es denunciaren per a l'extracció de *cinabri* l'últim quart del segle XIX.

CALERA DEL TIO UÏSO (La Vall d' Uixó).

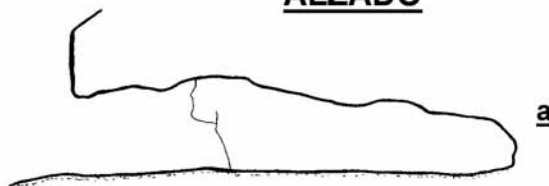
Topografia: Espeleo Club La Vall - Enero/2011

PLANTA

0 5 m.

ALZADO

-**Mines Maria i Robinson**₅: mines d'*asbolana*. La primera de mitjans del segle XIX i situada al Barranc del Falcó i la segona entre el 1860 i el 80 i documentada al nord-oest del terme.

- **Rasa**₇ de seixanta metres de llarg per sis de fondo per a l'extracció de *baritina* a vuit-cents metres al nord-est del poble prop del camí d'Aigualit.

-**La Mina**₂: partida al sud-oest del poble, prop del terme d'Assuévar. Deu tractar-se d'alguna de les mines anteriorment mencionades.

-**La Cova del Ferro**₂: partida al nord del terme, ratllant Esllida, que podria fer referència a una mina de ferro.

-**Pous de Cantallops**: també citades al Catàleg. Deuen d'estar a la muntanya del mateix nom, a l'oest del poble.

La Llosa:

-**Muntanyeta de la Mina**₂: partida de l'oest del terme, actualment més coneguda com la Muntanya dels Dipòsits de Segarra.

Onda:

-**Mina de la Pedrissa**₈: explotació on Madoz cita la presència de *plata* a mitjans del segle XIX.

-**Mina del Salvador**: citada al Catàleg, per les fotos del qual sembla ser una antiga mina

de "*terreta*"₉, nom popular d'una *sorra silícea* que aprofitava a nivell popular per escurar i a nivell industrial per a fer rajoles refractàries i és possible que també s'aprofitara el *caolí* que cimenta la sorra, el qual s'extreu llavant-la, i que és un tipus d'argila blanca utilitzat a la indústria del paper i per a la fabricació de porcellana.

Suera:

-**Font de la Bocamina**: citada al Catàleg de Cavitats. Es tracta d'una *mina d'aigua*, feta per augmentar el cabdal d'un ullal a base d'excavar galeries seguint l'aquífer i impermeabilitzant el sol amb una sèquia per evitar filtracions. Si les galeries eren llargues s'havien de fer pous de ventilació cada certa distància i per eixe motiu també se denominaven "cadenes de pous".

Les mines d'aigua podien començar com a galeries horitzontals seguint un aquífer, com en aquest cas, o com a pous que una vegada trobada l'aigua se fa la galeria horitzontal per extreure-la cavallera a una cota més baixa. Aquesta tècnica prové de l'antiga Mesopotàmia i va ser difosa per tota la Mediterrània pels àrabs, que la denominaven "Qanat", encara que ja era utilitzada pels romans₁₀. Es troba situada al sud-oest del poble, vora el Barranc de Castro.

La Vall d'Uixó:

-**Mina de Galena Argentífera**₁₁: *sulfur de plom (PbS)* amb *plata*. Estava prop de l'Ermita de Sant Josep i comptava amb un forn de mà-

Entrada cova-mina Torrassa. (Vall d'Uixó)

nega per a extreure el plom i un altre per a la plata. Citada pel militar i naturalista Sánchez Cisneros a finals del segle XVIII i principis del XIX.

-Mina de les Creus₈: Pascual Madoz la cita a mitjans del segle XIX com a mina de *galena argentífera*. Podria tractar-se de l'anterior mina, però que no es pot assegurar.

-Mines de Ferro i de Coure₉: citades també per Madoz a mitjans del XIX. La segona a la partida de Cassanya, al sud del terme.

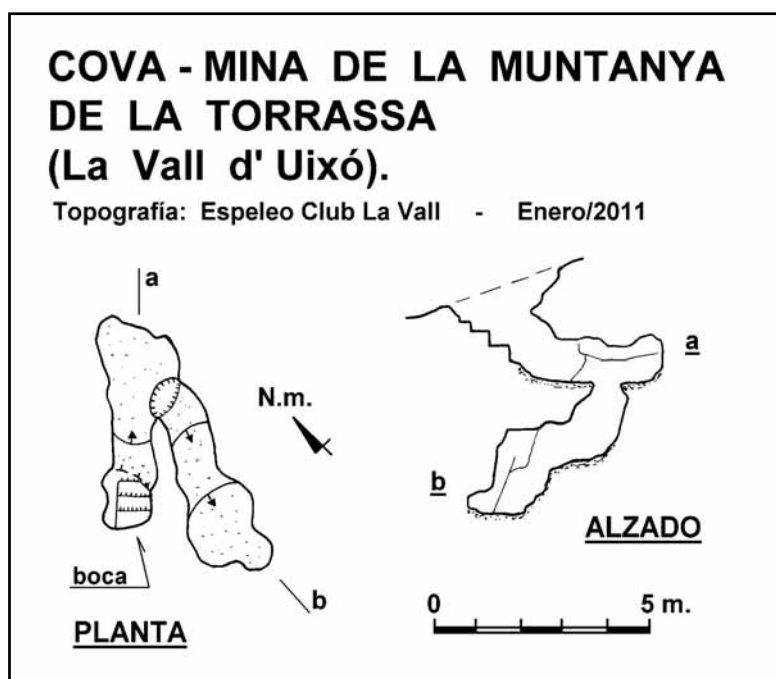
- L'Alt de la Mina₂: partida situada a Cerverola, prop del terme de Sagunt. El 1868-69 se va desestimar la denúncia d'una mina de "plomizo" al Barranc del Porc "tomando como punto de partida una mina hace unos años abandonada"₉. D'aquesta mina abandonada podria vindre el nom de la partida.

-Mines de Campoy o del Grupo Piedad₁₂: ja citades al Catàleg. El 1907 va començar la seua explotació per a l'extracció de *plom* a partir de la *galena argentífera* i la *cerusita*, *carbonat de plom* ($PbCO_3$). El 1908 es va fer un llavador i tenia un pou de 40 metres del qual partien dues galeries de reconeixement, però els treballs es paralitzaren el 1909. Aquesta va ser la única explotació del País Valencià on se va aprofitar la cerusita.

Al 1920 va haver un nou intent d'explotació per part dels hereus de Campoy, i van fer junt al Barranc del Randero una planta de tractament del mineral accionada per electricitat amb un transformador, una bomba i tres motors que movien un llavador mecànic compost per un triturador, dos molins, alguns *tròmels* (garbells cilíndrics que roden en horitzontal) i tres "rumbos", amb dues basses decantadores. Aquestes mines van arribar a tenir trenta-quatre treballadors, però van acabar tancant el 1926.

Actualment encara es pot observar la planta de tractament prou ben conservada, dues bocamines amb algunes galeries, en part naturals, i un parell de pous tapats, malgrat que gran part de les galeries són inaccesibles per que van ser colmatades algunes entrades al plantar tarongers a la zona.

-Cova-mina de la Muntanya de la Torrassa: situada més amunt de Les Mines de Campoy. Es tracta d'una xicoteta cavitat natural ampliada artificialment probablement per bus-

car algun filó de *plom*, no tenint més de 10 m de recorregut. La seua situació en coordenades UTM és: 30S 0738523 / 4412477/142 msnm.

-Calera del Tio Uïso: es tracta d'una pedrera per extreure *calcita* per a fer *calç* amb un clot d'uns 10x10x5 m situat a les coordenades UTM 30 S 0738850 / 4413155 / 136 msnm. Prop té una galeria d'uns 12 m de recorregut situada a les coordenades UTM 30 S 0738888 / 4413134 / 111 msnm.

-Mina de la Murta₁₃ o Cova de la Corralissa₉ i Mina Maripi₇: estaven situades al paratge de La Corralissa, on actualment hi ha una gran pedrera abandonada, la qual probablement les va fer desaparèixer. La primera era d'*azurita* i tenia una galeria recta de 30 m i la segona era de *baritina* amb algunes galeries i un xicotet pou.

-Mina Vicente₇: prop de la Mina Esther, citada al Catàleg. Situada al Barranc d'Aigualit. Era molt menuda i sembla que aprofitava el mateix filó.

-Mines de Terreta de la Murta₉: a la Vall han hagut moltes mines de *terreta*, sent aquestes les més antigues. Estaven situades a aquesta partida del nord-est del terme.

-Mines de Terreta del Frontó o de l'Estamero₉: són les mines de *terreta* més importants pel seu recorregut. Estan situades al Racó dels Cirers i són laberíntiques, amb vàries

boques i pous interconnectats i distints nivells comunicats per escales tallades a la blana arenisca. La seua situació en coordenades UTM és: 30S 0736957 / 4415677 / 320 msnm.

-Mines del Coll de Mena₉: altres mines de *terreta* prop de les anteriors. Consisteixen en un gran clot a cel obert del qual parteixen galeries. Estan situades a les coordenades UTM 30S 0737234 / 4415553.

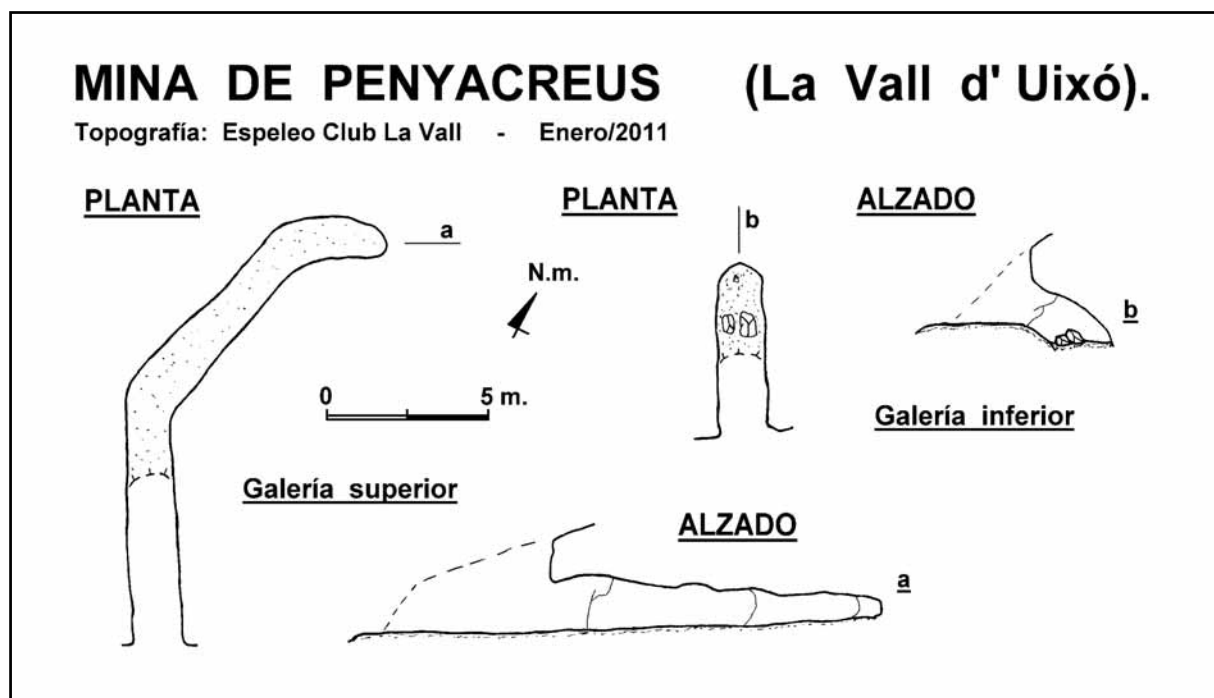
-Mines del Fenassar: mines de *terreta* amb la mateixa tipologia que les anteriors. Les denominem així per estar situades a aquesta partida. Es troben a les coordenades UTM 30S 0737582 / 4415473.

-Mina de Penyacreu₉: l'anomenem així per estar a aquesta partida propera a Garrut. Sembla buscar una mena d'*òxid de ferro*. Consisteix en un clot a cel obert, una galeria d'uns 15 m de recorregut baix d'ell i una altra colmatada per sediments als 4 m, més avall encara. Es troba a les següents coordenades UTM: 30S 0738523 / 4412477 / 142 msnm.

-Racó de la Mina de les Lloses₂: situat al nord-est del poble. Probablement siga en realitat una pedrera.

-Racó de les Mines de Pilara₂: fa referència a una mina de *terreta*₉ prop de l'anterior.

-Coll de la Mineta₂: al sud del terme, prop de la ratlla de Xilxes.

Situació de la cova-mina de la Torrassa (La Vall d'Uixó)

La Vilavella:

-Mina Maria Fernanda i Maria Fernanda Segunda₁₄: explotades des del 1956 fins el 66. S'extreia *hematites* per a la Siderúrgica de Sagunt Ja citades al Catàleg de Cavitats amb el nom de **Mina Maria "Ferranda"**, però deu tractar-se d'un error.

Bibliografia:

- 1.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 58.**
- 2.- Visor cartogràfic de la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge: <http://cartoweb.cma.gva.es/visor/index.html?modo>
- 3.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 62.**
- 4.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 97.**
- 5.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 104.**
- 6.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 41.**

7.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 146.**

8.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 39.**

9.- FUERTES PALASÍ, J.F. (2004): *El Término Municipal de Vall de Uxó. El patrimonio rural no catalogado*. Ed. Associació Arqueològica de La Vall d'Uixó.

10.- GLYCK, T. F. (1988): *Regadío y Sociedad en la Valencia Medieval*. Ed. Del Cénia al Segura. València.

11.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàgs. 39 i 56.**

12.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàgs. 58 i 129.**

13.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàg. 130.**

14.- CASANOVA HONRUBIA, J. M. & CANSECO CABALLÉ, M. (2002): *Minerales de la Comunidad Valenciana*. Ed. CAM. Alacant. **Pàgs. 97 i 98.**